

У спеціалізовану вчену раду Д 26.059.04
Національного транспортного університету
Міністерства освіти і науки України
01010, м. Київ, вул. М. Омеляновича-Павленка, 1

ВІДГУК

офіційного опонента
доктора економічних наук, професора
БОГОМОЛОВОЇ НАДІЇ ІВАНІВНИ
на дисертаційну роботу
ВАСІЛЬЦОВОЇ НАТАЛІЇ МИКОЛАЇВНИ
на тему «**Формування тарифу на перевезення пасажирів
автотранспортним підприємством з урахуванням
якості транспортних послуг**»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Опрацювання тексту дисертаційної роботи, автореферату, публікацій, інформації щодо апробації результатів дослідження Васильцової Наталії Миколаївни дає змогу сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки дослідження, основні положення якого виносяться на захист.

1. Актуальність теми дослідження. Під час трансформацій соціально-економічного життя суспільства, набуває великого значення переформатування підходів до розрахунків суспільно важливих категорій, однією з яких є тариф на перевезення пасажирів міським громадським транспортом. Перегляд тарифів завжди гостро сприймається жителями міста, через непрозору та нечітку процедуру їх формування. Від цього потерпають не лише пасажирів, які кожного дня сплачують за проїзд та отримують недостатньо неякісні послуги, а й транспортні підприємства, які вимушені багато років працювати в режимі «виживання», що впливає на рівень якості наданих послуг пасажиром та рівень фінансового забезпечення самого підприємства, а відповідно і його працівників.

Підвищення рівня вимог споживачів транспортних послуг до якості та доступності пасажирських перевезень привернули увагу до чинника якості як такого, що потребує додаткових досліджень. Але на забезпечення якісних

пасажирських перевезень впливає багато факторів таких як тарифна політика підприємства, рівень інвестиційної активності, відповідність державних дотацій до кількості безоплатних перевезень тощо. Тому актуальною задачею сьогодення є розроблення нових підходів та методів щодо формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості транспортних послуг.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Представлене на рецензування дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного транспортного університету (НТУ), зокрема, «Розробка оптимальної організації та функціонування міської пасажирської транспортної системи в ринкових умовах» (номер державної реєстрації 0105U000665), автором досліджено проблеми формування собівартості та тарифів на перевезення пасажирів; «Економічний розвиток і підприємництво в Україні» (номер державної реєстрації 0117U000126), автором обґрунтовано засади контролю якості обслуговування пасажирів засобами імітаційного моделювання, а також засади формування тарифу з урахуванням якості транспортних послуг.

Крім того, задачі поставлені в дисертаційному дослідженні повною мірою відповідають важливим програмним засадам розвитку економіки України, зокрема, Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року, затвердженій розпорядженням КМУ від 30.05.2018 р. № 430-р.

Вказане підтверджує актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, формалізації наукової проблеми та конкретизації мети й завдань.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведений аналіз наукових робіт, а також інших інформаційних джерел, щодо формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості транспортних послуг має достатньо розпливчасті межі та міждисциплінарний характер. Між тим концептуально-методологічна та теоретико-методична база містить низку важливих елементів, комплексне урахування яких дозволило сформувати авторське бачення щодо формування тарифу з урахуванням якості транспортних послуг, мети та головних завдань, інтегрованого інструментарію, принципів та основних напрямів. Відповідно до авторського визначення категорії «тариф на перевезення пасажирів» розглядається як встановлений економічно-обґрунтований грошовий еквівалент на пасажирські перевезення, що враховує економічні інтереси автотранспортного підприємства та задовольняє вимоги в якісному обслуговуванні споживачів транспортних послуг.

Завдяки здійсненому дослідженню з'ясовано, що існуючий методичний інструментарій щодо формування тарифів на перевезення пасажирів, обчислюючи витратні складові послуг, не враховує їх якості (або враховує лише окремі її елементи).

Ознайомлення з матеріалами дисертації, авторефератом та публікаціями здобувача дає підстави зробити висновок, що наукові положення, рекомендації та елементи наукової новизни, які виносяться автором на захист, можна вважати достатньо обґрунтованими та достовірними.

Обґрунтованість одержаних результатів забезпечено застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Аргументованість наукових положень дисертаційної роботи базуються на використанні у процесі дослідження статистичної та фактологічної інформації, що ґрунтується на даних української та міжнародної статистики, нормативно-правових актах України.

У роботі визначено низку основних завдань, вирішення яких дозволило досягти мети дослідження щодо розвитку теоретичних засад, формування науково-методичних підходів та надання практичних рекомендацій щодо формування та реалізації тарифоутворення на підприємствах пасажирського автомобільного транспорту.

Вирішення комплексу поставлених завдань, правильний вибір методів дослідження, достатня теоретична база забезпечили наукову обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій проведеного дослідження.

У цілому структура та зміст дисертації свідчать про комплексний характер проведеного дисертантом дослідження. Робота насичена статистичним матеріалом, що значно полегшує сприйняття аналітичних досліджень і висновків. Таблиці та рисунки в цілому легко сприймаються, не перевантажені умовними позначеннями. Висновки наведені в дисертації, відображають сутність досліджуваного завдання, логічно побудовані.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору. Матеріали дисертації були предметом розгляду і дискусій на науково-практичних конференціях, в тому числі міжнародних.

4. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що сформульовані і обґрунтовані у дисертаційній роботі основні положення, висновки і рекомендації поглибили існуючі та сформували нові теоретико-методичні підходи щодо формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості транспортних послуг.

Основні досягнення автора конкретизуються в елементах наукової новизни:

4.1) у дисертаційній роботі удосконалено модель формування тарифу на перевезення пасажирів, це стало можливим внаслідок поєднання якісних і

витратних складових транспортних послуг, що в цілому дозволяє підвищити ефективність діяльності автотранспортних підприємств та врахувати вимоги населення на якісне обслуговування (Розділ 2, п.п. 2.2 ст. 115-120);

4.2) у роботі удосконалено інструментарій проведення оцінки якості транспортної послуги на перевезення пасажирів, який встановлює відповідність визначеного показника якості його еталонному рівню та враховується у формуванні тарифів на автотранспортні пасажирські перевезення (Розділ 3, п.п. 3.2 ст. 134-143);

4.3) у процесі проведеного дослідження удосконалено методичний підхід до розрахунку тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством, який передбачає оптимізацію процесу перевезення пасажирів з урахуванням вимог до організації руху рухомих одиниць та забезпечення якості транспортної послуги (Розділ 3, п.п. 3.1 ст. 123-127, п.п. 3.2 ст. 144-153);

4.4) в роботі отримало подальший розвиток трактування сутності економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів, який визначається як встановлений грошовий еквівалент на пасажирські перевезення, що враховує економічні інтереси автотранспортного підприємства та задовольняє вимоги в якісному обслуговуванні споживачів транспортних послуг (Розділ 1, п.п. 1.1 ст. 32-33);

4.5) у дисертації отримала подальший розвиток класифікація показників якості перевезення пасажирів, яка розподіляє їх на дві групи: необхідні – показники, які характеризують сам процес перевезення та додаткові – характеризують рівень комфорту поїздки. Це дозволяє визначити першочергові напрями впливу на підвищення рівня якості транспортних послуг (Розділ 1, п.п. 1.2 ст. 39-44);

4.6) у процесі проведеного дослідження отримали подальший розвиток модель підвищення рівня якості обслуговування пасажирів, внаслідок впливу інвестування автотранспортного підприємства за рахунок зміни обсягів надання послуг та відповідних витрат, що відображаються в розмірі тарифів на перевезення (Розділ 3, п.п. 3.2 ст. 153-157).

Висновки до дисертаційної роботи у повній мірі узагальнюють отримані автором наукові результати проведеного дослідження, узагальнюють положення, викладені у висновках по розділах роботи.

5. Практичне значення й впровадження результатів дослідження. Основні положення, викладені в дисертації, доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які підлягають широкому застосуванню як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Практичне значення отриманих результатів полягає в напрацюванні конкретних методичних підходів щодо формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості

транспортних послуг, які мають прикладне значення та можуть використовуватися для підвищення ефективності діяльності автотранспортних підприємств та забезпечення підвищення рівня наданих транспортних послуг.

Запропоновані у дисертаційній роботі рекомендації доведені автором до рівня їх практичного використання. Практичне значення та достовірність одержаних результатів підтверджені впровадженням в Філії КП «Київпаstrans» автобусний парк №2 (акт впровадження № 77/82 від 23.02.2021 р.); ТОВ «Інвест Автолюкс ЛТД» (акт впровадження №258/1 від 07.07.2021 р.); ПП «Нов-Транс-Авто» (акт впровадження №254/2 від 10.08.2021 р.); ПП «Люкс СМС» (акт впровадження №337 від 18.03.2021 р.); ТОВ «Україна Бус» (акт впровадження №599/20 від 15.12.2020 р.), що свідчить про універсальність основних наукових результатів дослідження.

Основні теоретико-методичні положення дисертаційної роботи були впроваджені в навчальний процес кафедри економіки Національного транспортного університету МОН України при розробці програм і викладанні навчальних курсів «Економіка підприємства», «Конкурентоспроможність підприємства» та «Управління витратами» (акт впровадження №2223/05 від 01.10.2021р.).

Відтак, теоретичні положення, методичні розробки та практичні результати дослідження дають підстави зробити висновок, що дисертаційна робота характеризується науковою новизною та практичною спрямованістю.

6. Оцінка змісту дисертації

Робота характеризується логічною побудовою змісту. Розділи та всі структурні складові системно пов'язані між собою.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено наукове завдання, представлено гіпотезу дослідження, наведено мету і задачі, а також предмет і об'єкт дослідження; показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; сформульовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; зазначено структуру і обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі «Теоретичні основи формування тарифів на пасажирські перевезення» досліджено сутність тарифної політики автотранспортних підприємств; узагальнено підходи до визначення поняття «тариф на перевезення пасажирів»; проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід формування тарифів на перевезення пасажирів; обґрунтовано впровадження якісної складової перевезень у розрахунок тарифу автотранспортними підприємствами; систематизовано елементи якості транспортних послуг і сформовано концепцію їх забезпечення.

В роботі узагальнено існуючі трактування визначення категорії «тариф

на перевезення пасажирів» та встановлено, що вони не враховують аспект якості наданих послуг. Запропоновано авторський підхід, який визначає тариф на перевезення пасажирів, як встановлений економічно-обґрунтований грошовий еквівалент на пасажирські перевезення, що враховує як економічні інтереси транспортного підприємства, так і задовольняє вимоги споживачів в якісному обслуговуванні.

Для визначення рівня якості транспортних послуг та обґрунтування напрямів підвищення її рівня в роботі запропоновано класифікацію, яка враховує специфіку діяльності автотранспортних підприємств, особливості міських перевезень та передбачає розподіл показників якості на необхідні та додаткові. В роботі визначено, що забезпеченню якості перевезення пасажирів, передують оптимальна організація маршрутів міської пасажирської транспортної системи. Під оптимально організованим рейсом розуміється рейс, у якому інтервал руху визначається на основі критерію, що враховує економічні інтереси перевізника і забезпечує виконання основних показників якості перевезення пасажирів.

У другому розділі «Діагностика діяльності автотранспортних підприємств та особливостей формування ними тарифів на пасажирські перевезення» визначено основні тенденції економічного розвитку автотранспортних підприємств та проаналізовано вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на їх діяльність; проаналізовано особливості формування тарифів на пасажирські перевезення; запропоновано модель формування тарифу на перевезення пасажирів за рахунок поєднання якісних і витратних складових транспортних послуг.

В роботі проведений аналіз фінансових показників діяльності автотранспортних підприємств та визначено вплив на їх рівень факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Виявлено тотожність проблем пасажирських автотранспортних підприємств України.

Як засвідчив проведений аналіз, ставлячи за мету сприяння економічно-соціальної стабілізації суспільства та недопущення необґрунтованого підвищення тарифів, держава адміністративними методами здійснює регулювання цінової ситуації на ринку пасажирських перевезень, не враховуючи особливості цього специфічного виду послуг.

В дисертації узагальнено недоліки існуючої тарифної системи. Проведена діагностика структури собівартості автотранспортних підприємств на основі цього зроблено висновок, що вона залежить не тільки від географічного розташування підприємств, але й від режиму руху транспортних засобів, що впливає і на абсолютну величину витрат – базову складову тарифу на перевезення. В роботі акцентовано на необхідності

врахування у тарифах як інтересів перевізників, органів місцевого самоврядування, так і бажань пасажирів щодо рівня забезпечення якості послуг. Для виконання перелічених вимог, в роботі запропонована модель формування тарифу на перевезення пасажирів за рахунок системного поєднання якісних і витратних складових транспортних послуг. Застосування даної моделі сприятиме як покращенню фінансового стану підприємства, так і підвищенню задоволеності споживачів транспортних послуг.

У третьому розділі «Удосконалення методичних засад формування тарифу на перевезення пасажирів з урахуванням якості послуг» розроблено інструментарій оцінки якості транспортної послуги на перевезення пасажирів; запропоновано модель підвищення рівня якості обслуговування пасажирів внаслідок впливу інвестування автотранспортного підприємства; представлено методичний підхід до розрахунку економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів.

В роботі доведено, що саме через інтервали руху забезпечуються підвищені вимоги пасажирів до рівня якості послуг автотранспортних підприємств, що впливає на кількість рейсів, які виконуються на маршруті за добу. Таким чином, врахування інтересів пасажирів впливає на зміну організації маршруту та передбачає визначення оптимального інтервалу руху транспортних засобів. Запропоновано під оптимальним розуміти такий інтервал руху, який забезпечує як економічні інтереси перевізника, так і враховує вимоги пасажирів. Даний інтервал є компромісом: перевізник і пасажир поступаються деякою часткою своїх інтересів таким чином, щоб їх сумарні втрати у вартісному вигляді були мінімальними. Даний підхід, з використанням результатів моніторингу пасажиропотоків, дозволяє на моделі маршруту спроектувати та обґрунтувати необхідну кількість рейсів для роботи на ньому рухомих одиниць, враховуючи зазначені показники якості.

Запропоновано модель підвищення рівня якості обслуговування пасажирів, внаслідок впливу інвестування автотранспортного підприємства. Враховуючи специфіку послуг, які надають автотранспортні підприємства, додатковими джерелами інвестування виявлено кошти державних та місцевих бюджетів, програми міжнародних організацій, продаж вуглецевих квот України іншим державам та інше. Оновлення рухомого складу дає можливість збільшити обсяги перевезення пасажирів, що буде мати позитивний вплив на фінансові надходження автотранспортних підприємств, зменшення кількості автомобілів на дорогах міст, внаслідок використання якісного громадського транспорту.

В роботі представлено методичний підхід до розрахунку економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів, в якому поетапно та детально

розкрито алгоритм знаходження маршрутного, єдиного та соціального тарифу. В апробаційній частині дисертації здійснено розрахунок маршрутного тарифу на прикладі автобусного маршруту №69 м. Києва.

Результати проведеного дослідження підтвердили ефективність та достовірність одержаних науково-методичних рекомендацій, практичне використання яких зумовило формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості транспортних послуг.

7. Повнота викладу основних результатів в опублікованих працях.

Основні результати дослідження опубліковано у 25 наукових працях, у тому числі: 2 розділи у колективних монографіях; 9 статей (в т.ч. 6 – у наукових фахових виданнях України, 3 – у науково-практичних виданнях інших держав (США, Чехія), а також 13 публікацій апробаційного характеру, 1 свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. Загальний обсяг надрукованих праць 9,7 друк. арк.

Зміст опублікованих праць відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Основні положення дисертаційної роботи розглянуто та схвалено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, за підсумками яких було опубліковано тези доповідей.

Зміст опублікованих праць у повній мірі розкриває сутність результатів проведеного дослідження. Якість, кількість і обсяг наукових праць, опублікованих Н.М. Васільцовою, відповідає рівню кандидатської дисертації, їх зміст та тематична спрямованість відповідають спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Автореферат висвітлює основні розділи дисертаційної роботи та отримані в ній наукові результати. Робота містить достатню кількість ілюстративного матеріалу.

Зазначене вище та вивчення наукових праць дозволяє зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені до захисту дисертації.

8. Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертацію оформлено відповідно вимог, встановлених МОН України. Роботу виконано у науковому стилі, її зміст викладено з дотриманням чіткої логічної послідовності. Основні результати концентровано і представлено у графічному матеріалі, таблицях, висновках. Автореферат за змістом та структурою відповідає дисертаційній роботі. У ньому достатньо повно викладено основні наукові здобутки, пропозиції і висновки автора.

9. Дискусійні положення та зауваження. Оцінюючи позитивно дисертаційну роботу Васильцової Н.М., яка виконана на достатньо високому науковому рівні, слід висловити деякі зауваження, що, здебільшого, відносяться до дискусійних питань та рекомендаційних положень:

1. В дисертаційній роботі назва другого розділу сформульована як «Діагностика діяльності автотранспортних підприємств та особливостей формування ними тарифів на пасажирські перевезення», між тим, класичні складові поняття «діагностика» – це аналіз, оцінка та прогноз. Водночас, в цьому розділі є лише аналіз і оцінка, які доречно було б доповнити прогнозом показників, що характеризують діяльність автотранспортних підприємств.

2. В параграфі 1., не дивлячись на аналіз категорій «тариф» і «якість», залишається на до кінця визначеною позиція автора щодо відмінності цих економічних категорій в контексті загального значення та з огляду на предмет дослідження.

3. Було б доцільно у дисертаційній роботі розкривати зміст окремих специфічних термінів, зокрема, потребує пояснення зміст поняття «у звичайному режимі руху», що стосується перевезень пасажирів (стор. 98).

4. Економічно-організаційні етапи формування тарифу (таблиця 2.13 дисертації) доцільно було б подати у графічному вигляді – що дозволило б акцентувати увагу на взаємопов'язаності окремих блоків, повторюваності операцій, що в табличному представленні не розкривається повною мірою.

5. При викладенні характеристик підвищення рівня якості обслуговування пасажирів, внаслідок впливу інвестування автотранспортного підприємства (параграф 3.2, текст та рисунок 3.9) автор зазначає наявності «суперечності цілей автотранспортних підприємств», але не пропонує інструменти для збалансування інтересів учасників, гармонізацію економічного середовища при досягненні зазначених цілей.

6. При оформленні результатів проведених досліджень допущені окремі неточності, наприклад, у таблиці 3.3 для одиниць вимірювання рентабельності зазначені гривні, крім того, потребує додаткового пояснення в цій таблиці відсутність (нульове значення) по амортизаційним нарахуванням.

7. Окремі висновки до роботи носять загальне значення, розкриваються більш якісними характеристиками. Між тим, позиції 2 та 3 доцільно було б доповнити кількісними параметрами проведеного дослідження.

В цілому наведені зауваження не знижують загального позитивного

враження від дисертаційної роботи.

10. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Васильцової Наталії Миколаївни на тему «Формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості транспортних послуг» є цілісною, завершеною, самостійно виконаною науковою працею, яка має наукову новизну, становить практичний інтерес, вирішує важливе наукове завдання розвитку теоретичних засад, формування науково-методичних підходів та надання практичних рекомендацій щодо формування тарифу на перевезення пасажирів з урахуванням якості транспортних послуг.

Представлена дисертація за змістом та якістю теоретичних і методичних розробок відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Зважаючи на актуальність вирішених в дисертаційній роботі завдань, отриманих наукових висновків, теоретично обґрунтованих наукових положень, використаних сучасних методів наукових досліджень та підтвердженої значимості, можна стверджувати, що дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами і доповненнями), а її автор, Васильцова Наталія Миколаївна, заслуговує присвоєння наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Державного університету
інфраструктури та технологій

Богомолова Н.І.

Проректор з науково-педагогічної роботи
Державного університету
інфраструктури та технологій

Дудник Ю.П.